

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 336.1:338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-25>**Аніпко Л.В.**

кандидат економічних наук

Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**Клімович І.М.**Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**Anipko Ludmila, Klimovych Irina**Kharkiv Trade and Economics Institute of
Kyiv National Trade and Economics University

ПРОБЛЕМНІ ЗАДАЧІ ЩОДО АНТИКРИЗОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Антикризові аналітичні процедури фінансової стійкості підприємств торгівлі (надалі – АП ФС) є частиною внутрішнього фінансового аудиту господарської діяльності. Для здійснення АП ФС практично прийнятна система фінансового моніторингу. Розроблена класифікація дозволяє визначити здатність підприємства до здійснення АП ФС. Розроблено аналітичний метод, що дозволяє на основі аналізу фінансового стану і багатоваріантного прогнозу розробляти заходи щодо забезпечення фінансової стійкості підприємства торгівлі. Шляхом інтерполяції здійснюється дослідження поточного фінансового стану, а екстраполяції – багатоваріантний прогноз, чисельне значення інтегрального (комплексного) показника, що характеризує фінансову стійкість, визначається рівнянням регресії, що включає фактори, наведені в класифікації, значущість яких визначається коефіцієнтами рівняння регресії. На підґрунті аналізу чисельних значень коефіцієнтів регресії є можливість визначити найбільш вагомі фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємств торгівлі, та такі, які майже не впливають на неї. Складові з суттєво малими чисельними значеннями коефіцієнтів регресії взагалі можна відкинути. Це зменшить кількість показників, що впливають на фінансову стійкість і таким чином, можна зменшити кількість складових у рівнянні регресії до двох трьох найбільш значущих, що дозволяє вирішити вже задачу оптимізації. Показана доцільність застосування інтегральних та комплексних показників. Отримані результати є лише інформаційним підґрунтям для господарського адміністрування підприємства торгівлі щодо прийняття управлінських рішень, формування перспективних планів. Розроблені підходи до оцінки фінансової стійкості підприємств мають універсальний характер та можуть бути використані для підприємств інших галузі економіки.

Ключові слова: фінансова стійкість, моніторинг, комплексний показник, аналітичні процедури, багатоваріантне прогнозування.

PROBLEMS FOR ANTI-CRISIS ANALYTICAL PROCEDURES OF FINANCIAL STABILITY OF TRADE ENTERPRISES

Anti-crisis analytical procedures the financial stability of trade enterprises (hereinafter – AP FS) are part of the internal financial audit of economic activity. The system of financial monitoring is practically acceptable for the implementation of AP FS. The developed classification allows to determine the ability of the enterprise to implement AP FS. An analytical method has been developed that allows, based on the analysis of the financial condition and multivariate forecast, to develop measures to ensure the financial stability of the trade enterprise continuously. By interpolation, the study of the current financial situation, and extrapolation – a multivariate forecast, the numerical value of the integrated (complex) indicator that characterizes financial stability is determined by the regression equation, including factors listed in the classification, the significance of which is determined by regression equations. Based on the analysis of the numerical values of the regression coefficients, it is possible to determine the most important factors that affect the financial stability of trade enterprises, and those that have almost no effect on it. Components with significantly small numerical values of the regression coefficients can be generally discarded. This will reduce the number of indicators that affect financial stability and thus, you can reduce the number of components in the regression equation to the two three most important, which allows you to solve the problem of optimization. The expediency of using integrated and complex indicators is shown. The obtained results are only an information basis for the economic administration of the trade enterprise in making management decisions, the formation of long-term plans. The developed approaches to assessing the financial stability of enterprises are universal and can be used for enterprises in other sectors of the economy.

Keywords: financial stability, monitoring, comprehensive indicator, analytical procedures, multivariate forecasting.

JEL classification: O14, O16, P11

Постановка проблеми. Необхідність формування АП ФС є одним із пріоритетних завдань кожного підприємства торгівлі, особливо у сучасних умовах під час підвищення процесів глобалізації в економіці, нестабільного та ризикованого соціально-економічного та політичного середовищ, постійної та безперервної кризи. Кризові явища з одного боку, створюють загрози фінансової стійкості підприємства, а з іншого – вони неминучі та необхідні для подальшого розвитку.

Вітчизняними науковцями досліджено, щодо у 2013 році в Україні спостерігалась незначна тенденція до покращення показників фінансової стійкості сфери торгівлі, але з 2014 року відбулось обвальне їх зниження. Особливо тривожним було від'ємне значення показників власного капіталу і власного оборотного капіталу, які є базою для розрахунку всіх коефіцієнтів фінансової стійкості, що свідчить про відсутність власних фінансових ресурсів для фінансування оборотних активів галузі. Загалом, про зниження фінансової стійкості з 2014 року свідчать усі показники: посилилася залежність галузі від кредиторів, знизилася фінансова стабільність [1, с. 102].

В Україні в силу політичної та економічної нестабільності підприємства більш підтверджені проявам кризи та як наслідок, зниженню фінансової стійкості. Так, частка збиткових торговельних підприємств має тенденцію до збільшення та за 2019 рік становила 27,2% [2]. Враховуючи зріст кількості збиткових підприємств торгівлі, досягнення їх фінансової стійкості на сьогодні є однією з актуальних проблем української економіки. Тому існує об'єктивна необхідність важливості своєчасного проведення антикризових АП ФС як інструмента попередження, подолання та протидії при виникненні кризових явищ, забезпечення їх стабільного розвитку в умовах динамічних факторів економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним і практичним основам антикризової господарської діяльності підприємств торгівлі взагалі та забезпеченню їх фінансової стійкості зокрема присвячені праці І.В. Зінов'євій [3; 4], Є.І. Масленнікова [5], А.В. Палто, В.Ю. Припотень [6], О. Стефанишин [1], А.Н. Філіпенко [4] та інших. Попри великої кількості праці, які присвячені проблемам розробки антикризових АП ФС торговельних підприємств не існує єдиного уніфікованого науково-методичного підходу з розробки відповідних заходів, практично відсутні розробки щодо формування цілісного процесу управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі в сучасних умовах, на фоні загального підвищення рівня зовнішніх та внутрішніх ризиків, що поглиблює актуалізацію дослідження в цьому напрямку.

Мета статті є розробка формалізованих процедур при аналізі фінансової стійкості та багатоваріантному прогнозуванні фінансового стану підприємства торгівлі з врахуванням дії низки чинників за рівнем виникнення та за критерієм керованості.

Виклад основного матеріалу. Огляд та аналіз доступних джерел свідчить, що на теперішній час не зважаючи на велику кількість визначень АП ФС єдиного загальноприйнятого тлумачення терміна не існує. Це пов'язано з низкою проблемних питань наукового характеру як зі здійсненням „аналітичних процедур”

взагалі так і з поняттям „фінансової стійкості торговельного підприємства” зокрема. На основі визначень, що існують, доцільно сформулювати наступне тлумачення АП ФС підприємств торгівлі як виявлення, аналіз та оцінка взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими показниками, суттєвих показників та тенденцій, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості для здійснення розширеного відтворення на торговельному підприємстві.

Слід диференціювати, що усі торговельні підприємства розподіляються на дві великі групи: які мають можливість здійснювати АП ФС та які ні. Оскільки практичне здійснення АП ФС пов'язано з наявністю інформаційної системи обліку та руху матеріальних та фінансових засобів, то ні усі торговельні підприємства оснащені або використовують таку інформаційну систему. Тому їх доцільно розподілити: на тих, для яких можливо здійснення АП ФС і тих, для яких це неможливо. Класифікація торговельних підприємств за цією ознакою показано у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація торговельних підприємств за можливістю здійснення АП ФС

Здійснюють АПФС	Не здійснюють АП ФС
Роздрібні торговельні підприємства (за масштабом діяльності)	
– середні (до 50 працівників), – великі (понад 50 чоловік)	– малі (менш як 15 працівників), – самозайняті особи
Підприємства оптової торгівлі	–

При цьому відомими класифікаційними ознаками підприємств торгівлі є: форми власності, види торгівлі, спеціалізація торговельної діяльності, спосіб організації торговельної діяльності, вид торгового об'єкта, форми торговельного обслуговування покупців, умови реалізації товарів.

Надалі розглянемо підприємства, в яких передбачено здійснення АП ФС. В цю інформаційну систему повинна бути включена система моніторингу фінансового стану, яка складається із трьох модулів:

1. збір даних;
2. обробка даних та оцінка поточного фінансового стану підприємства;
3. прогноз фінансового стану.

Вищевикладена структура моніторингу свідчить, що така система відповідає системі внутрішнього фінансового аудиту підприємства. Однак, на відміну від неї, при здійсненні АП ФС виникає низка проблемних задач наукового характеру на кожному етапі моніторингу.

Збір даних. На цьому етапі відбираються дані, які мають необхідний рівень інформативності, виходячи із кінцевої мети, а саме – забезпечення ФС торговельного підприємства шляхом своєчасного впровадження заходів різного характеру на основі прогнозу фінансового стану підприємства. Стає зрозумілим, що насамперед перед тим як розробити перелік даних, які потребують на першому етапі моніторингу, необхідно мати методику обробки даних, при застосуванні якої будуть визначені показники для оцінки поточного фінансового стану підприємства торгівлі.

Оцінка стану. Не зважаючи на те, що оцінка стану базується на зборі даних, саме цей етап є основою усієї системи моніторингу для здійснення АП ФС. На цьому етапі формується, з одного боку – перелік первинних даних, необхідних для її здійснення, які відбираються на першому етапі моніторингу, а з іншого – розробляються критерії порівняння розрахункових показників за допомогою яких здійснена однозначна оцінка ФС на даний момент часу. Розробка цих критеріїв є науковою задачею, оскільки на фінансову стійкість впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори.

Власні критерії розраховуються як відносні показники, до яких слід віднести у підприємствах торгівлі наступні коефіцієнти: автономії, фінансування, довгострокової фінансової незалежності; фінансового левериджу, забезпечення матеріальних запасів власними коштами, маневреності робочого капіталу [7, с. 88].

На цьому етапі виникає проблемна задача, пов'язана з тим, що існує низка показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства. Порівняння їх з критеріями може призвести до того, що деякі із показників будуть характеризувати фінансовий стан як стійкий, а інші – як нестійкий. В цьому сенсі необхідно розробити вагові коефіцієнти для того, щоб визначити значущість кожного з показників, і таким чином, скласти їх ієрархію.

Найкращим вирішенням цієї задачі є розробка комплексного показника. Такий комплексний показник ФС чисельно можна визначити регресією виду

$$I(x_1, x_2, \dots, x_n) = x_0 + k_1 x_1 + k_2 x_2 + \dots + k_n x_n \quad (1)$$

де $I(x_1, x_2, \dots, x_n)$ – комплексний показник, розрахований на даний момент часу за базовими показниками x_1, x_2, \dots, x_n ;

n – кількість первинних базових показників;

k_1, k_2, \dots, k_n – коефіцієнти регресії, які є по суті ваговими коефіцієнтами.

Крім цієї формалізованої процедури поставлена задача може бути вирішена інтуїтивними методами, а саме – із запрошенням експертів. Однак, у цьому випадку важко автоматизувати цю процедуру оскільки експертам потрібно відправити інформацію, надати час на підготовку відповіді після чого обробити отримані результати. Причому знов зустрічаємося з приведеною вище проблемою – оцінки значущості залучених експертів. Таким чином, інтуїтивні методи мало придатні для оперативного управління ФС.

Наступною проблемою при оцінці стану є розробка критеріїв. Формально задача зводиться до наступного. Нехай є якась ідеальна функція $I(t)$, яка характеризує стабільний фінансовий стан підприємства (рис. 1).

Нехай у деякий момент часу t_0 фінансовий стан характеризується $I(t_0)$.

Точка O характеризує стійкий стан підприємства відповідно до функції $I(t)$. Практично, підприємство за фінансовими показниками з часом відчуває певні коливання, які описані деякою дискретною функцією (оскільки дані розраховують не безперервно у часі, а за кожну банківську добу). Таким чином, така дискретна функція буде представляти якусь ламану (рис. 1).

Проте, якщо відхилення показників $I(t)$ у i -му часі не перевищує визначеного наперед заданого відхилення $\Delta I(t)$, то фінансовий стан підприємства будем вважати стійким. Навпаки, у випадку якщо нерівність не виконується, то фінансовий стан – нестійкий. Таким чином, стає зрозумілим, що стійкий фінансовий стан у часі визначається деякою смугою, яка описується виразом:

$$I(t) = I(t_i) \pm \Delta I \quad (2)$$

Сформульоване таким чином правило порівняння покладено в основу формування критеріїв для оцінки поточного фінансового стану. На основі отриманих оцінок відповідно до щомісячних показників, які характеризують ФС, розробляється і прогноз, що є третім етапом системи моніторингу.

Як аналітична процедура результатом прогнозу повинна бути відповідь на запитання – чи збереже у прогнозованому періоді підприємство фінансову стійкість? Методи прогнозування також залежать від специфіки торговельного підприємства і низки зовнішніх факторів, які добре описані у різних джерелах [8] та виходять за межі дійсної роботи.

Однак, слід підкреслити, що у тому випадку, коли у прогнозованому періоді хоча б за одним показником виходить за допустимі межі, необхідно оцінити ступень загрози ФС, джерело цієї загрози, розробити варіанти сценарію розвитку, прогнози та заходи, які необхідно прийняти для забезпечення фінансової стійкості. У цьому сенсі особливої уваги заслуговує випадок, коли створена ситуація за низкою чинників може виходити за межі сценарію одного із прогнозів. У цьому випадку слід вдатися до процедури,

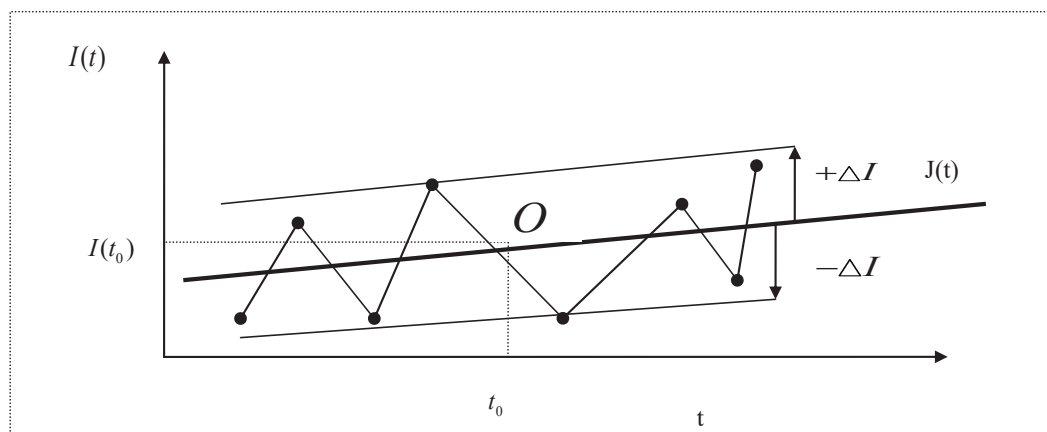

Рис. 1. До визначення інтерполяції функції $I(t)$

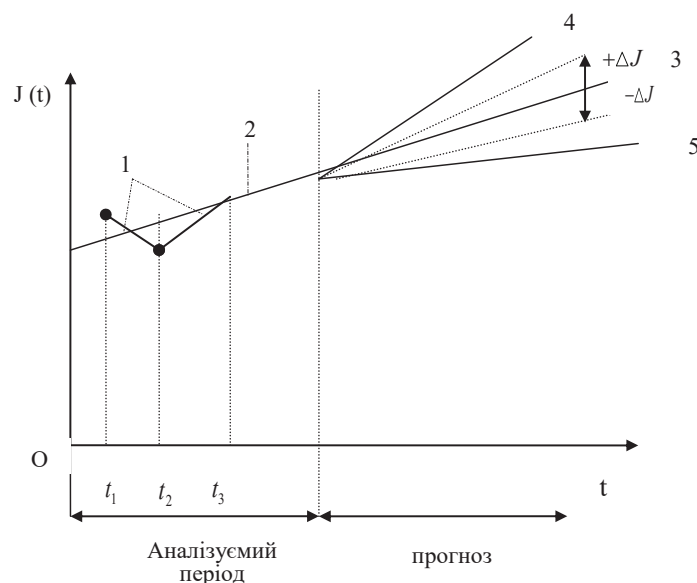

Рис. 2. Процедура переходу до інших видів сценаріїв АП ФС

яка дозволить переходити від одного сценарію до іншого (рис. 2).

Умовні визначення:

1 – фактичні дані значень $J(t)$;

2 – інтерполяційна функція;

3, 4, 5 – екстраполяційні функції, відповідні варіантам прогнозу: нормальному (3), оптимістичному (4), песимістичному (5).

Умова переходу на інший варіант прогнозу, коли

$$J(t_i) + \Delta J < J(t_i) < J(t_i) - \Delta J \quad (3)$$

тобто, коли фактичне значення показника виходить за межі смуги упродовж функції, яка описує прогноз.

Актуальність такого підходу до аналізу сценаріїв варіантів прогнозу обумовлено тим, що рекомендації з погіршення фінансової стійкості, розроблені для одного сценарію, можуть не давати очікуваних результатів, а іноді й поглиблювати наслідки від вжитих заходів, якщо дію події розвивається не за цим сценарієм.

Ще однією перспективною задачею, яка має проблемний характер, на етапах оцінки стану і прогнозу складається така ситуація, коли за отриманими показниками підприємство характеризується як фінансово стійке, однак воно фактично нестійке. Така ситуація пов'язана з тим, що фінансовий стан є відбиттям господарської діяльності підприємства і таким чином, кінцевим числом показників (нехай воно буде і навіть дуже великим). Врахувати все різноманіття факторів, їх взаємодії та зворотні зв'язки не представляються можливими, не кажучи про те, що низка зовнішніх факторів (зниження попиту, купівельної спроможності, зріст інфляції тощо) не можуть бути подолані силами торговельного підприємства взагалі.

Наприкінці аналізу системи моніторингу підкреслюємо, що зріст кількості показників (особливо первинних) не несе за собою підвищення вірогідності інформації про фінансовий стан підприємства, ускладнює інформаційну систему та систему обробки даних, оцінку значності показників, тому найбільш значним представляється використання на другому та третьому етапах фінансового моніторингу комплексних та інтегральних показників відповідно до загроз фінансової діяльності підприємства.

Висновки. У цілому можна закінчити, що АП ФС є частиною внутрішнього фінансового аудиту господарської діяльності. Таке підприємство для їх здійснення повинно мати цифровий документообіг, а інформаційна система – окремий модуль інформаційно-аналітичних процедур із забезпечення ФС, причому він повинен бути відкритим, оскільки зовнішні й внутрішні фактори можуть змінюватися, що повинно також відбиватися.

Отримані результати є лише інформаційним підґрунтям для господарського адміністрування підприємства торгівлі для прийняття управлінських рішень, формування перспективних планів (до розширення торгової мережі), оцінки попиту на продукцію, попиту, що формує (рекламу), своєчасному переходу на зміну асортименту (відмови від не користуючись попитом та закупівлю нових товарів).

Розроблені формальні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємств мають універсальний характер та можуть бути використані для підприємств інших галузей економіки. Саме з позицій пошуку нових можливостей фінансової стабілізації необхідно здійснювати перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Стефанишин О. Фінансова стійкість підприємств сфери торгівлі як передумова їхнього розвитку: висновки для фінансового забезпечення. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 2. С. 99–103.

2. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Зінов'єва І.В. Процес формування антикризової стратегії торговельного підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2009. Вип. 2. С. 344–352.

4. Зиновьева И.В., Филипенко А.Н. Роль и место антикризисной стратегии в системе антикризисного управления торговым предприятием. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. № 1 (1). С. 499–505.
5. Масленников Є.І. Забезпечення системи управління фінансовою стійкістю торгівельного підприємства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2017. Том 16. Вип. 1 (35). С. 96–110.
6. Палто А.В., Припотень В.Ю. Разработка процесса формирования антикризисной стратегии торгового предприятия. *Економіка строительства и городского хозяйства*. 2017. Том 13. № 2. С. 113–121.
7. Шірінян Л.В., Бодарева Т.І. Управління фінансовою стійкістю підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35. С. 85–90.
8. Сторожук О.А. Моделирование и вариантное прогнозирование развития техники. Москва : Машиностроение. 2005. 252 с.

References:

1. Stefanyshyn O. (2016). Finansova stiykist pidpryyemstv sfery torhivli yak peredumova yikhnoho rozvytku: vysnovky dlya finansovoho zabezpechennya. [Financial Stability of Trade Sphere Companies as a Precondition to Their Development: Conclusions for Financial Support]. *Економічну часопис Шхидноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, № 2, pp. 99-103.
2. Sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Zinovyeva I. V. (2009). Protses formuvannya antykrizovoyi stratehiyi torhivelnoho pidpryyemstva. [The process of forming of anti_crisis strategy of point_of_sale enterprise is developed]. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*, № 2, pp. 344–352.
4. Zynoveva Y.V., Fylypenko A. N. (2013). Rol y mesto antykrizysnoy stratehiyy v systeme antykrizysnoho upravlenyya torhovym predpryyatyem. [The role and place of anti_crisis strategy in the system of crisis management of trading enterprise]. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*, № 1 (1), pp. 499–505.
5. Maslennikov E.I. (2017). Zabezpechennya systemy upravlinnya finansovoyu stiykisty torhivelnoho pidpryyemstva. [Providing the system of management of the trading enterprise's financial stability]. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, Т.16, Вуп. 1 (35), pp. 96-110.
6. Palto A.V., Pripoten' V.Y. (2017). Razrabotka protsesssa formirovaniya Antikrizisnoye strategii torgovogo predpriyatiya. [Development of the anti4crisis strategy of the trading enterprise]. *Економіка строitel'stva i gorodskogo khozyaystva*, t. 13, № 2, pp. 113-121.
7. Shirinyan L.V., Bodaryeva T.I. (2018). Upravlinnya finansovoyi stiykostyu pidpryyemstva. [Management of financial stability of the enterprise]. *Причорноморські економічні студії*, Вуп. 35, pp. 85-90.
8. Storozhuk O.A. (2005). Modelirovaniye i variantnoye prognozirovaniya razvitiya tekhniki. [Modeling and variant forecasting of technology development]. Moskva: Mashinostroyeniye, 252 p.